

VRHBOSANSKA METROPOLIJA I PROPAGANDA ZA VRIJEME AUSTROUGARSKJE MONARHIJE I POSLIJE

Duro KOKŠA

Općenito se vjeruje da je uspostavom redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini (1881) prestala jurisdikcija Propagande na tom području. To vjeruju, te tako pišu, i biskupijski i redovnički predstavnici.

U spisu *Župe u Hercegovini* čitamo ovo: „Sv. kongregacija 'de Propaganda Fide', pod koju od 1927. godine potpada ova biskupija (potcrtao pisac ovog članka), na svojoj plenarnoj sjednici u ožujku 1965, nakon što je pribavila sve potrebne informacije, razmatrala je *Reskript Kongregacije koncila iz 1923.* i pitanje razdiobe župa u mostar-sko-duvanjskoj biskupiji između jednoga i drugoga klera”¹.

Hercegovački franjevci kao pisci, odnosno potpisnici, odgovarajući na *Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine povodom Osvrta hercegovačkih franjevaca na Izjavu katoličkih biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju*”, pišu, među ostalim, ovako: „Međutim, autori Predstavke nisu našli za potrebno objasniti zašto se crkvena pokrajina BiH nakon uspostave redovne crkvene hijerarhije ponovno našla pod jurisdikcijom Propagande. Učinit ćemo to mi. Uspostavom redovne crkvene hijerarhije 1881. BiH je prestala biti pod crkvenom jurisdikcijom Propagande, ali je prestala dobivati i novčanu pomoć od Propagande. Novčanu pomoć bosansko-hercegovačkim biskupima poslije toga daje Austrija. Međutim, raspadom Austro-Ugarske Monarhije prestaje i ta pomoć biskupima u BiH, pa oni upadaju u materijalne poteškoće. Zato 1926. mole Sv. stolicu da ih ponovno stavi pod jurisdikciju Propagande – da bi ponovno počeli dobivati od nje novčanu pomoć. Molba im je uslišana”².

U zbilji, međutim, crkvena pokrajina BiH nije nikada, ni za čas, prestala biti u cjelini pod *općom jurisdikcijom* Propagande.

Kao stvarni vanjski tiskani dokazi mogu nam služiti svi pregledi Propagandinih područja što se godišnje ili povremeno izdaju brigom ili ovlaštenjem same Kongregacije. Tako, na primjer, *Missiones catholicae* za 1889. donose crkvenu pokrajinu BiH s napomenom

---

1 Citirano prema *Mir i Dobro*, 1969, str. 151.

2 *Mir i Dobro*, 1975 (2) str. 69.

u uvodu da je pregled sastavljen „notitiis ex ipsarum Missionum Praesulibus haustis”³. U opisu svake biskupije, uz kratki historijat i druge statističke podatke, donosi se i potpun popis župa. Trebinjsko-mrkanjska biskupija ima vlastiti pregled i statistiku, jer se još nalazi pod upravom dubrovačkog biskupa M. Vodopića (do g. 1890). Za sarajevsku nadbiskupiju navodi se broj župa 73 a broj svećenika 93, od kojih su samo 7 svjetovni svećenici.

Što se kompetencije tiče, nema promjene ni nakon reforme Rimske kurije (1908) ni poslije rasula Austro-Ugarske.

Missiones catholicae za 1922. nabrajaju biskupije BiH. Mrkanjsko-trebinjska biskupija navedena je pod mostarskom i ona jedina ima detaljnu statistiku: župa 56, ali 23 nemaju crkve, dok samih crkava i kapelica ima 63 i navode se poimence⁴. Sarajevska i banjalučka biskupija imaju naprotiv samo par osobnih i povijesnih podataka.

Guida delle missioni cattoliche (1934) pod rubrikom *I paesi del mondo missionario* stoji i Jugoslavija sa svim biskupijama (uz Vrhbosnu, Bar, Skopje) i napomena: „... non si tratta pero di territori di missione nel vero senso della parola. Tale dipendenza continua per speciale disposizione della Santa Sede”⁵.

U reformi Rimske kurije Pija X konstitucijom *Sapienti consilio* od 29. 6. 1908. predstavljala je Kongregacija propagande problem broj jedan iz dva poglavita razloga: 1. što je imala najšire ovlasti i kompetencije u bezbrojnim poslovima; 2. što se njezina jurisdikcija protezala na šire teritorije nego ih je imala opća Crkva, a ti su teritoriji, bar neki, imali već vrlo dobru crkvenu organizaciju i općenito i veliko značenje u svijetu. Na primjer, sav anglosaksonski svijet bio je pod jurisdikcijom Propagande.

Kriterij pripadnosti u Konstituciji je slijedeći: „Sacrae hujus Congregationis iurisdic-tio iis est circumscripta regionibus, ubi, sacra Hierarchia nondum constituta¹, status missionis perseverat. Verum, quia regiones nonnullae, etsi Hierarchia constituta, adhuc inchoatum aliquid praeseferunt, eas Congregationi de Propaganda Fide subiectas esse volumus”. Konstitucijom se dakle teritorijalna kompetencija Propagande načelno svodi na misijska područja u izvornom smislu riječi, to jest na ona gdje nema redovite hijerarhije. Tako do tog časa nije bilo. Engleska je dobila redovitu hijerarhiju 1850, Nizozemska 1853, pa su zajedno s nekim drugim evropskim zemljama slično kao i SAD i Kanada bile pod Propagandom sve do 1908. U Konstituciji je predviđen izuzetak za „regiones nonnullae, etsi Hierarchia constituta, adhuc inchoatum aliquid praeseferunt”. U sadašnjoj praksi taj kriterij redovite hijerarhije nije prihvaćen, kako nam govori bilješka utemeljena na stvarnosti u Propagandinoj povijesti, koju je izdala sama Propaganda: „Questo criterio non è più accettato; benchè, infatti, in quasi tutti i territori missionari sia stata costituita la gerarchia ecclesiastica ordinaria, tuttavia le circo-

3 *Missiones Catholicae* cura S. Congregationis de Propaganda Fide descriptae in annum MDCCCLXXXIX, Romae 1889.

4 *Missiones Catholicae* cura S. C. de P. F. descriptae anno 1922, Florentiae 1922, str. 10–13. Za mostarsku biskupiju crpljeni su podaci iz Mišićeve relacije od 1. 1. 1921, v. str. 13.

5 *Guida delle Missioni cattoliche*, redatta sotto gli auspici della Sacra Congregazione di Propa-

scrizioni ecclesiastiche rimangono sotto la giurisdizione della S. Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli, in quanto ivi 'status missionis perseverat'”⁶.

Propast Austro-Ugarske povukla je i pitanja nevaženja sklopljenih konkordata i ugovora između Sv. stolice i posve novo nastalih i temeljito promijenjenih država u podunavsko-balkanskom području, u smislu alocucije Benedikta XV od 21. XI. 1921. (što se odnosi na austrijski konkordat 1855, bosanski ugovor 1881, crnogorski konkordat 1886. i srpski 1914). Sv. stolica nije priznavala prava i povlastice, dane Austrougarskoj, zemljama koje su je naslijedile.

U stvari, nominalno priznavanje opće jurisdikcije Propagande za crkvenu pokrajinu BiH pokazalo bi se i u pripremanju akata za biskupska imenovanja. No čini se da je to bečka Nuncijatura uredila s vladom, nakon čega je uslijedila „nomina pontificia” koja je naknadno bila priopćena Kongregaciji⁷.

Ali ima još jedna činjenica od prvotne i poglavite važnosti u ovom našem pitanju, a koja izgleda jako malo poznata. 17. rujna 1884. papa Leon XIII je važnije kompetencije povjerio Kongregaciji za izvanredne poslove a ne Propagandi, iako općenito bosansko-hercegovačka crkvena provincija ostaje ovisna o Propagandi i o njejoj jurisdikciji. Te kompetencije jesu: sva pitanja sekulariziranja redovnika; pitanja opće prirode; pitanja koja se tiču odnosa Crkve i države; pitanja provedbe bule *Ex hac augusta*. „E' pertanto volere di Sua Santità che rimanendo le dette regioni sotto la dipendenza e giurisdizione della S. Congregazione di Propaganda siano riservate alla S. Cong. ne degli Affari Ecclesiastici SS. 1° Tutte le domande di secolarizzazione dei religiosi; 2° le questioni d'indole generale; 3° quelle che si riferiscono ai rapporti tra la Chiesa e lo Stato; 4° quelle che riguardano l'attuazione della Bolla *Ex hac augusta*, colla quale fu istituita nella Bosnia ed Erzegovina la gerarchia episcopale.”⁸ Ako se ovim odredbama i direktivama doda još to da je austrijski car imao pravo patronata u imenovanju biskupa i da je Austrija davala materijalnu pomoć katolicima, isto kao i drugim crkvama, onda je poprilično jasno da je svijest ovisnosti crkvene pokrajine o općoj jurisdikciji Propagandi mogla imati i imala samo tanku nit.

Razumljivo je kako su ljudi vjerovali da crkvena pokrajina ne ovisi o Propagandi, tako reći po instinktu, time što je uvedena redovita hijerarhija, što je još bio i stvarni princip i kriterij u konstituciji Pija X *Sapienti consilio*, a danas više nije u praksi. Kad se tome dodaju sve kompetencije Leona XIII, izuzete od Propagande, i uhodani okvir upravljanja crkvenih poslova u Monarhiji, onda biva još jasnije da ljudi nisu s Propagandom imali tako reći ništa ni u svijesti ni u stvarnosti.

---

ganda Fide, Roma 1934, str. 362.

6 *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, Memoria rerum*, vol. III, 2, Herder 1976, Appendice III, Documenti, str. 769.

7 Na upit o aktima imenovanja *Joze Garića* za banjalučkog biskupa (iz 14. 12. 1912, posvećen 20. 2. 1913) i *Alojzija Mišića*, mostarskog biskupa (iz 29. 4. 1912), vrstan arhivist Propagande J. Metzler u odgovoru dne 16. 2. 1983, *Archivio storico 834/83*, odgovara: „In den beiden Fällen der Ernennung der Bischöfe Mišić und Garić und vermutlich in alien ähnlichen Fällen handelt es sich um eine nomina pontificia, die der Kongregation 'de Propaganda Fide' lediglich post factum mitgeteilt wurde.”

8 Arhiv Propagande, *Acta*, vol. 248 (1880), fol. 501^{IV}, cfr *SC Bosnia*, vol. 17, fol. 466^{IV}.

Nestankom Austrije cijela situacija se logično mogla i morala mijenjati: od materijalne pomoći do ostalih kompetencija. Još 1923. problem župa rješava Kongregacija koncila. Zaključno pitanje, tj., kada je Propaganda opet uzela u ruke više ili manje sve stvari i je li postojao kakav formalni dekret koji je opozvao norme, koje je naredio Leon XIII, nije bilo moguće utvrditi⁹.

---

⁹ „Ich habe kein diesbezügliches Dokument finden können, obwohl ich alle zur Verfügung stehenden Indices wie ein Maikäfer abgegrast habe.“ J. Metzler u prije citiranom odgovoru.